

SANATTA BİÇİM - İÇERİK SORUNU

Emel ŞÖLENAY*

Biçim, içerik ve öz kavramları güzel sanatları içeren faaliyetlerden günlük yaşantımızda pekçok objede karşılaştığımız, insan zihninde çok köklü yer edinmiş kavramlardır. Örneğin; bir resimde biçim, içerik ve öz'den söz etmemiz mümkündür. Kullanıma yönelik bir nesnede biçim ve fonksiyon kavramları öne çıkmakta içerik'in geri planda kaldığı gözlenmektedir. Öncelikle bu kavramların tanımlarını ele alalım.

Biçim: "1-Bir nesnenin çevre çizgilerinin düzeni, görünümü, şekli 2- Bir şeyin maddeleşmiş durumu; gerçekleştiğinde, ortaya çıktığında aldığı görünüm, durum."¹

İçerik: Anlatılmak istenen kapsam. "Bir metinde, bir söylemde anlatılan şey, o şeyin kapsamı, anlamı, özü."²

Öz: Aynı şekilde öz kavramını ele alacak olursak, içerik ve öz kavramlarının birbiri içine girmişliği insanı bazı yanılgılara sokabilmektedir. Özle ilgili yapılmış tanımlara bakalım. "1- Birşeye bir varlığa özgü temel nitelik, temelde onu oluşturan şey 2- Bir şeyin temel içeriği, öz ve biçim ilişkisi"³

* Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Seramik Bölümü, Uzman.

¹ Milliyet **Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi**, C.4, İstanbul, 1986, s.1616.

² a.g.e., C.11, s.5556.

³ a.g.e., C.17, s.9061.

Öz aynı zamanda vurgulanmak istenen temel düşünce, bir ileti, mesaj özelliği de taşımaktadır. Öz diğer bir ifadeyle içeriğin biçimlenişidir.

Çevremize baktığımızda ister doğal isterse insan eliyle şekillenmiş olsun her yapının bir biçimi olduğu görülür. Örneğin; Doğal güzelliklerden peri bacalarını ele alalım. Yüzyıllar boyunca rüzgarın, yağmurun büyük bir ustalıkta şekillendirdiği doğal biçimlerdir. Acaba neden peri bacası denmiştir? Rüzgar ve yağmurun şekillendirme amacı bacalara benzetmek miydi? Görülüyor ki, doğal biçimlerde içerikten çok biçimin baskın geldiği anlaşılıyor. Biçim kavramı insanlık tarihinin başlangıcından günümüze evrenselliğini korurken, içerik ve öz kavramının sosyo-kültürel ortam, tarihsel geçmiş ve daha pekçok etkenlerin etkisi altında olduğu görülmektedir.

Sanat kavramlarının oluşturulmasında çalışmaları olan bazı düşünürlerin estetik açıdan biçim-içerik-öz hakkında yapmış oldukları tanımları gözden geçirilirse: Biçim; “Aristoteles’te birşeyin duyularla algılanabilen dış görünüşü, akılla kavranabilir yapısı, Kant’ta, zihnin bir görüngüde (fenomende) önsel (apriori) olarak kavradığı şey; Hegel’de, bir şeyin derin içeriğinin ona zorunlu olarak kazandırdığı somut, yani dış görünüş”⁴

Güzel sanatlarda biçim ve güzellik sorunu 19.yüzyıldan itibaren arı görsellik kuramları ve 20.yy.’ın ilk yarısında soyut sanat kuramları ile değişikliğe uğramıştır. Günümüzde ise; sanatsal biçimler algılama kuralları ile anlaşılmaya çalışılmaktadır.

Hegel felsefesinde içerik, “her zaman belirleyicinin göstergesidir; kendini aşma hareketinde, kendine bir biçim, bir başka deyişle tarih içinde bir varoluş kazandıran odur.”⁵

Biçimin nedeni olan bu etkiler ve tarih içinde oluşu sağlayan etkenlerin tümüne içerik denebilir. Başka bir ifadeyle “içerik bir nesne ya da olayı meydana getiren unsur ve süreçlerin tümüdür. Biçim, içeriğe

⁴ **Büyük Larousse**, C-4, İstanbul, 1986, s-1617.

⁵ a.g.e., C.11, s.1617.

bağlı olan bir yapı, yada içeriğin düzenlenişi olarak tanımlanabilir.”⁶

Kavram olarak incelediğimiz zaman öz, Aristoteles felsefesinde “Bir şeyin temel özelliği yada özünü oluşturan şey; Hegel’e göre ise varlık ile kavram arasında yer alan şey”dir.⁷

Öz nesnenin yapısını belirleyen bir özellik taşımaktadır. Sürekli değişim içindeki öz, biçimin değişmesine, daha farklı ve yeni biçimlerin oluşmasına yol açar.

Yapıtta Biçim-İçerik İlişkisi

Bir sanat yapıtına bakıldığında yapıldığı malzeme, onun yapılış teknikleri gibi pekçok özellekle karşılaşılır. Gelişen teknik ve sosyo-kültürel olaylar çeşitli malzemelerin kullanılma kolaylığını sanatçıya sunmuştur. Acaba sanat yapıtının alıcıyı kendisine baktıran özelliği ne kadar ustaca yapılmış olduğu mudur?

Fakat bu özellik geçici bir duygu oluşturur. Biçimlendirme yöntemini öğrenince insan aklından silinip gider. Öyleyse sanat yapıtının biçimiyle anlatmak istediği mesaj, ileti nedir? Bir yapıtın içeriği nedir? İçerik o yapıtın “kendi biçiminin anlamıdır, onu oluşturan işaret sisteminin anlam yüküdür, yapıtın tüm görüntüsel dokusu içinde çıkan manevi bildirimdir”⁸

Öyleyse bir sanat yapıtının biçimi tıpkı içeriği gibi çok yönlü ve karmaşık bir yapıdır. Bu karmaşık yapıyı anlayabilmek biçimin mi yoksa içeriğin mi daha baskın geldiğini vurgulamak için pekçok tez ortaya atılmıştır. Bunlardan “Bilimsel maddeci estetik; herşeyden önce, içeriğe bağımlı, onun altında yer alan ve hizmet eden bir öge olduğunu

⁶ AKSOY, Özgönül, **Biçimlendirme**, Karadeniz Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş., Trabzon, 1977, s-38.

⁷ **Büyük Larousse**, C.17, İstanbul, 1986, s.9062.

⁸ KAGAN, Moissej, **Güzellik Bilimi Olarak Estetik ve Sanat**, (Çev:Aziz ÇALIŞLAR), Altın Kitaplar Yay, İstanbul, 1982, s.404.

kanıtlar”⁹

Biçimci estetiğin temsilcileri ise; “sanatta öncelik içerik değil biçimdedir” sanat yapıtı ise ideal haliyle, “salt” biçimdir, bir içeriğin estetiksel olmayan yükünden bütünlükle kurtulmuş, kendi kendine yeterli, “biçim oyunu” olduğu görüşündedirler.”¹⁰

İkinci tez belli bir noktada tıkanabilir. Çünkü insan düşünen bir varlıktır. Bu özelliği sayesinde yapılmış bir sanat yapıtının neyi ifade ettiğini bilmek ister. Dünya yalnızca biçimden ibaret değildir. Biçimi oluşturan ve yalnızca algılarla açıklanabilecek görünmez yanı içeriktir. Biçim kendi kendine oluşan bir nesne olmayıp, içerik’in somut görünen yanısıdır.

Soyut sanat ile uğraşan sanatçıların yapıtlarına bakıldığında renk lekeleri, geometrik biçim ve hacimlerin yer aldığı görülür. Başlangıçta sadece biçim olarak ele alınan eserlerde aslında sanatçının kendini anlattığı, zihninde oluşturduklarını soyut bir anlatımla ele aldığı görülür. Soyut Dışavurumculardan Pollock’un eserlerine bakıldığında ressamın boyayı damla damla akıtarak veya dökerek yaptığı resimlerde başlangıçta yalnız biçim görülür. “Sonuçta ortaya çıkan çizgi karmaşası, XX. yüzyıl sanatının iki karşıt beklentisini doyurmaktadır. Birincisi çocuksu yalınlık ve kendiliğindenliğe duyulan özlem; ikincisi birincisine tam karşıt bir uçta, “katıksız resim”in sorunlarına duyulan beyinsel ilgi.”¹¹

Yalnızca biçim kaygısıyla yaratılmış, içerikten yoksun, el işçiliğine dayanan, belli bir üstünlüğü olan toplumun beğenisine sunulmuş olur. Bu da sanatta tıkanmaya yol açar. Çünkü insanoğlu başlangıçtan itibaren düşündüklerini biçime dönüştürmeye çalışmıştır.

⁹ KAGAN, Moissej, **Güzellik Bilimi Olarak Estetik ve Sanat**, (Çev:Aziz ÇALIŞLAR), Altın Kitaplar Yay. İstanbul. 1982, s.417.

¹⁰ a.g.e., s.417.

¹¹ GOMBRICH, E.H., **Sanatın Öyküsü**, (Çev: Bedrettin CÖMERT), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1992, s.478.

“Çizgi renk, renge ilişkin ton derecelemesi, kütle ve hacim gibi unsurlar plastik bir sanat eserinde biçimi oluştururlar.”¹²

İlk insanların mağara duvarlarına yaptıkları resimler, ilkel kabilelerin büyüsel törenleri ve günümüz insanının sanat yapıtları hep bir ruhsal ifadenin biçime dönüştürme kaygısıyla ortaya çıkmıştır ve çıkmaktadır.

Doğayı olduğu gibi yansıtma eğilimi ve bunun tersi olan eğilimler günümüzde çok çeşitli görsel dilin oluşmasını sağlamıştır. Hepsinde ortak nokta bilimsel düşüncenin, insanın iç dünyasının biçime dönüştürülmeye çalışılmasıdır.

Yapıtta Biçim-İşlev İlişkisi:

İçerik, öz ve yapı biçimleri ve bunların birbiri ile olan ilişkileri ele alındı. Biçimi doğuran şeyin içerik olduğu saptandı. Biçimlendirmenin bir amaca yönelmesi gerekir mi? Yani biçimin işlevsel yanı olmalı mıdır? gibi sorular akla gelebilir. İşlev ne demektir? İşlev, bir tasarımın bir amaca yönelik olması gibi zorunlu bir görev taşımaktadır.

İşlev kavramı basit bir faydalılık kavramı değildir. “Çünkü bize gündelik hayatta yararlı olan eşyalar bile biçimsel fonksiyonlarını ve hayatımızın bütün derinliğine yansımak imkanını estetik ölçülerinde bulurlar.”¹³

Endüstri çağıyla birlikte tekniklerin gelişmesi biçimler üzerinde büyük etki göstermiştir.

Bauhaus ekolü, biçim-işlev ilişkisinin geliştirilmesi ve endüstriyel estetiğin oluşması yönünde önemli bir adım oluşturmuştur.

Yapılan bir resim yada yazılan bir şiirin ideolojik bir mesaj taşıması o yapıtın işlevsel yanının baskın gelmesini sağlar. Mimaride

¹² TANSUĞ, Sezer, **Sanatın Görsel Dili**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1988, s.47

¹³ a.g.e., s.54.

biçimsel fonksiyonlar ve ilişkileri daha rahat kavranabilir. Hatta böyle durumlarda bazen işlevsel yönün ön plana çıktığı da görülmektedir.

Sanatın işlevselliği denince akla yalnız endüstri estetiği içinde yeralan kullanım amaçlı nesnelere gelmemelidir. Bir sanat yapıtı, alıcısına verdiği mesaj eğitsel yönü, haz verme ve kültürel işlev gibi pek çok yönden ele alınabilir.

Belli biçimler yani kullanıma yönelik objelerde biçim-işlev ilişkisi, sanatsal ürünlerde de biçim-içerik ilişkisini gözlemek mümkündür. Bazı biçimlerde bu ilişkilerin içiçe geçmişliği bu kavramların tanımlanmasını zorlaştırmaktadır.

Bir sanat yapıtını oluştururken, sanatsal çalışmalarda düzeni meydana getiren biçimsel oluşumlar kendi aralarında yapısal bağlantılar kurarlar. Bu bağlantılar görsel sanatlarda, estetik iletişimin oluşmasını sağlayan öğelerle üretilip, düzenlenirler. “Estetik değer içeren öğeler; renk, doku, ölçü, ışık, form, biçim, yön, aralık, nokta, çizgi lekedir. Somut olan, bir arada ve içiçe geçmiş olarak kullanılan öğeler, “ben’de boyutlu ve yüksek gerilimli etkiyi yaratır. Estetik haz ve coşkular bu öğelere, bu öğelerin biraraya geliş kuralları ile taşıdığı mesajla sınırlı olarak, açığa çıkarılır.”¹⁴

Öğeler olmadan bir yapıtın oluşturulması mümkün değildir. Bu öğelerin kullanımı ve yeteneği kişiye göre değişebilir. Her sanatçı farklı tarzlarda bu öğeleri kullanarak yapıtını oluşturur. Bunların tümü tasarım öğeleridir. Oluşturulan yapıtta anlatılmak istenen alıcı tarafından anlaşılabiliriyorsa, iletişim sağlanmış olur. Oluşturulan yapıtın estetik bütünlüğü açısından değerlendirilmesi gerekir. Sanat insanlık tarihinin başlangıcından itibaren insanın ruhsal yapısının düzen ihtiyacını karşılayan biçim yaratma eylemi olmuştur.

Bilimin ve teknolojinin gelişmesi ile toplumdaki sosyo-kültürel olaylar sürekli olarak sanatta yeni ifade biçimlerinin yaratılmasını gerektirir. Sanatta eski biçimlere sıklıkla sıkıya tutunup kalma sanatın

¹⁴ ATALAYER, Faruk, **Görsel Sanatlarda Estetik İletişim**, Anadolu Üniversitesi Yay., No:770, Eskişehir, 1994, s.67.

gelişmesini engeller. Eğer biçim dikkati kendinde toplarsa içeriği ifade etme işlevini yerine getirmemiş olur. Tüm sanatsal anlatımlarda 'içeriğe' bağlı kalınıp ve onu en iyi 'biçim'le ortaya koyma olanağı sağlandığında başarıya ulaşılabilir.